

YASHIL OBLIGATSIYALAR — YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISHNING MOLIVAVIY MEXANIZMI SIFATIDA

Komilova Feruza Shuxrat qizi

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya Akademiyasi magistranti

Bugungi kunda iqlim o‘zgarishi va atrof-muhit muhofazasi masalalari global darajada dolzarblashgan. Buning natijasida, kam emissiyali va barqaror iqtisodiyotga o‘tish eng muhim yo‘nalishlardan biriga aylandi. Ushbu maqsadga erishish uchun innovatsion moliyaviy instrumentlar zarur bo‘lib, ularning orasida **yashil obligatsiyalar** muhim o‘rin tutadi. Masalan, Jahon resurslari instituti ta’kidlashicha, yashil obligatsiyalar iqlim yoki atrof-muhit loyihalarini moliyalashtirishga mo‘ljallangan moliyaviy instrumentlardir. Xalqaro bozorlar standartlariga ko‘ra, bu kabi obligatsiyalar orqali qayta tiklanuvchi energiya, energetik samaradorlik va boshqa ekologik loyihalarga kapital yo‘naltiriladi hamda iqtisodiyot barqaror rivojlanishga erishadi.

Yashil obligatsiyalar bozori so‘nggi o‘n yillikda keskin o‘sd. Masalan, global hajm 2012-yilda atigi \$2 mlrd bo‘lgan bo‘lsa, 2017-yilda \$162,1 mlrdga va 2018-yilda \$167,6 mlrdga yetdi. 2020-yilda esa yangi chiqarilishlar \$269,5 mlrdga yetib, bu 2019-yilgiga nisbatan \$3 mlrd ortiq natija ko‘rsatdi. 2024-yilda esa yil yakuni bo‘yicha chiqarilgan yangi yashil obligatsiyalarning hajmi \$700 mlrd atrofida bo‘ldi, bozor kapitalizatsiyasi esa taxminan \$2,9 trlnni tashkil etdi.

Yashil obligatsiyalar bozorida AQSh, Yevropa va ayrim Osiyo davlatlari yetakchilik qiladi. Misol uchun, 2020-yilda AQSh \$51.1 mlrd bilan yillik chiqarilish bo‘yicha birinchi o‘rinni egallagan, Germaniya (\$40.2 mlrd) va Frantsiya (\$32.1 mlrd) esa keyingi o‘rinlardagi yetakchilardir. Xitoy (\$17.2 mlrd) va Niderlandiya (\$17.0 mlrd) ham yuqori o‘rinlarda bo‘lib, ushbu bozor xalqaro miqyosda keskin kengayganligini ko‘rsatadi. Yashil obligatsiya mablag‘larining katta qismi energetika loyihalariga (\$93.6 mlrd), kam karbonli binolar qurilishiga (\$70.6 mlrd) va past karbonli transportga (\$63.7 mlrd) yo‘naltirilganligi ma’lum bo‘ldi.

O‘zbekiston kontekstida yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha bir qator strategiyalar qabul qilingan. Jumladan, 2019-2030 yillarga mo‘ljallangan "Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi" energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish kabi maqsadlarni belgilaydi. Shuningdek, hukumat iqlim maqsadlari sifatida 2030-yilga kelib 2010-yilga nisbatan issiqlik gazlari chiqindilarini 35% ga kamaytirishni ko‘zlagan (yangilangan ma’lumotlarga ko‘ra). Biroq barqaror infratuzilma loyihalari uchun har yili taxminan \$6 mlrd investitsiya yetishmaydi va bu mablag‘larni faqat davlat budjetidan to‘liq qoplash qiyin.

O‘zbekistonda yashil obligatsiyalar bo‘yicha amaliy qadamlar qo‘yilgan. 2021-

yilda respublika mintaqadagi birinchi, dunyodagi esa ikkinchi marotaba \$235 million (USD) qiymatdagi Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG) bo'yicha suveren obligatsiya chiqarildi. Ushbu obligatsiya mablag'lari quyidagi sohalarda investitsiyalarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi (SDG kodlari bilan):

- Ta'lim (SDG4),
- Suv xo'jaligi (SDG6),
- Sog'liqni saqlash (SDG3),
- Yashil transport (SDG11, transportga oid qism),
- Ifloslanishni nazorat qilish (SDG11, chiqindi va ifloslanish qismiga oid qism),
- Tabiiy resurslarni boshqarish (SDG15),
- Yashil energiya (SDG7)

2023-yil oktyabrda O'zbekiston birinchi marta mahalliy valyutada 4,25 trln so'm miqdorida (taxminan \$400 mln) 3 yillik suveren yashil Eurobondlar chiqardi. Bu MDH davlatlari orasida birinchi "yashil" davlat obligatsiyasi hisoblanadi va moliya bozorida katta qiziqish uyg'otdi. Korporativ sektorda ham o'sish kuzatildi: 2023-yil avgustida SanoatQurilish Banki \$100 million hajmda 5 yillik birinchi korporativ yashil obligatsiyasini chiqarib, bu borada misol bo'ldi. Ushbu tashabbuslar mamlakatda yashil texnologiyalarga investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini oshirdi.

Hozirgi natijalar asosida O'zbekiston hukumati istiqbolda qo'shimcha chora-tadbirlarni rejalashtirmoqda. Masalan, OECD ekspertlari ta'kidicha, mahalliy byudjet kodiga kiritilgan cheklovni bekor qilish orqali hududiy hokimiyatlarga ham yashil obligatsiya chiqarish huquqini berish va islomiy moliya (yashil sukuklar) uchun huquqiy bazani yaratish zarur. Boshqa yo'nalishlarda ham investitsion sarmoyalarni jalb etish uchun davlat va korporativ moliya bozorlarini modernizatsiya qilish, banklar va yirik korxonalarni "yashil" transformatsiyalar uchun rag'batlantirish lozim. Bu esa uzoq muddatda O'zbekiston iqtisodiyotini atrof-muhitga mos ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, yashil obligatsiyalar iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishga yo'naltirishda kuchli moliyaviy mexanizm bo'lib xizmat qiladi. Global tajriba shuni ko'rsatadiki, yashil obligatsiyalar orqali qayta tiklanuvchi energiya, samarali infratuzilma va kam karbonli loyihalarga katta hajmli investitsiyalar yo'naltiriladi. O'zbekistonda ham SDG va yashil obligatsiyalar chiqarilishi orqali atrof-muhit loyihalariga mablag' jalb qilinyapti va bu kelajakda iqtisodiyotni "yashil" tamoyillarga moslashtirish salohiyatini oshiradi. Shuning uchun mamlakatda ushbu moliyaviy instrumentlardan samarali foydalanish uchun huquqiy bazani mustahkamlash va investorlarni qo'shimcha rag'batlantirish zarur bo'ladi. Eng muhimi, yashil obligatsiyalarning rivojlanishi O'zbekistonning iqlimga do'st investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiyotni kam karbonli yo'nalishda barqaror o'stirish maqsadiga muhim hissa qo'shmoqda.